ЕКОЛОГІЯ ПРАВО ЛЮДИНА
Верховенство права для захисту довкілля

Напрацювання Незалежної експертної групи для юридичного визначення екоциду у Римському статуті Міжнародного кримінального суду

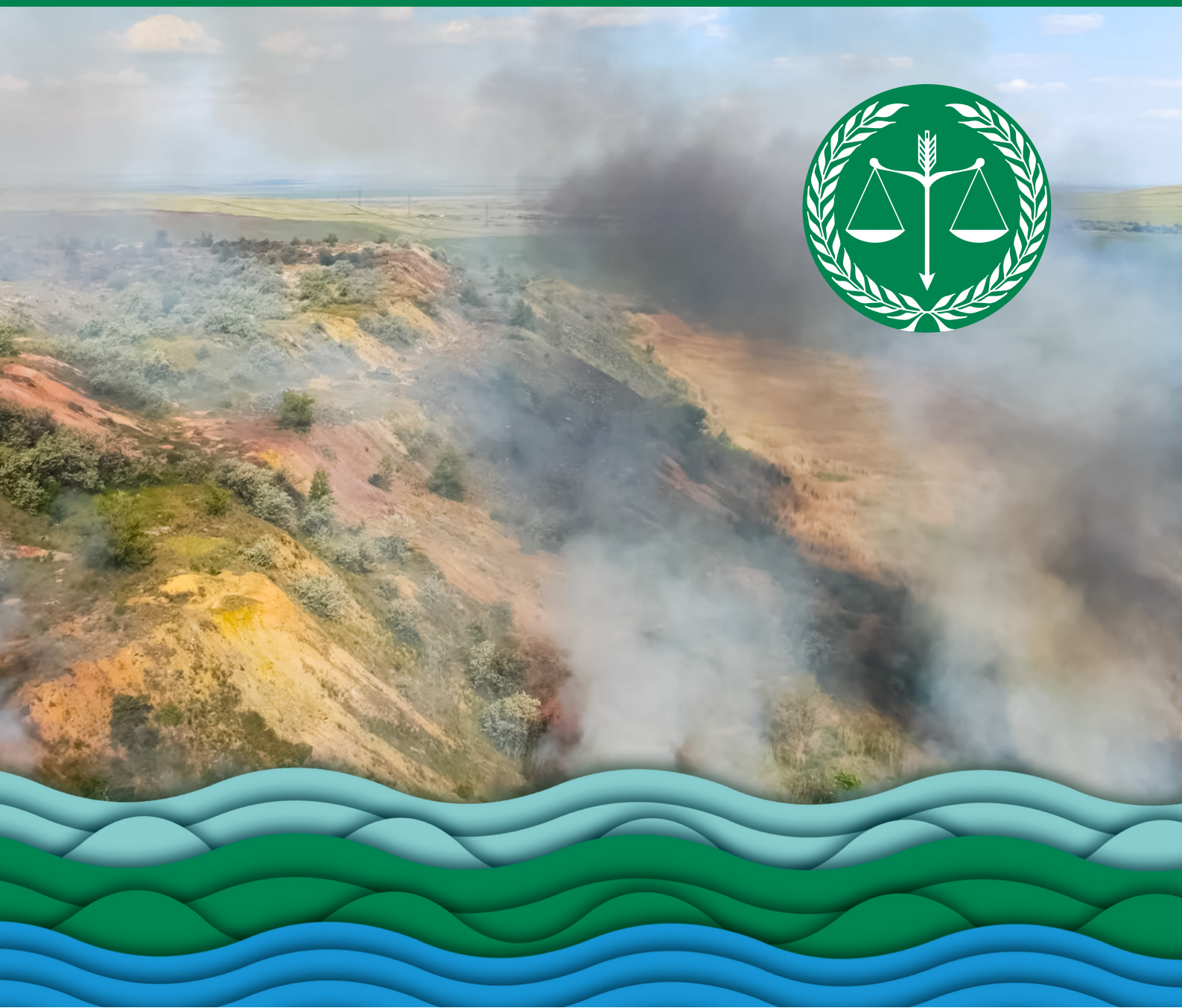

Напрацювання Незалежної експертної групи для юридичного визначення екоциду
у Римському статуті Міжнародного кримінального суду

Зумовлені російською агресією на території України воєнні дії вкотре доводять актуальність дослідження питань, пов'язаних із екоцидом. Неоднозначний склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 441 Кримінального кодексу України «Екоцид» зумовлює необхідність дослідження міжнародного досвіду та актуальних позицій науковців.

Наприклад, відповідно до статті 161 Кримінального кодексу Казахстану, екоцид визначається як масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери, землі чи водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що спричинили або можуть спричинити екологічну катастрофу і карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Грузинське кримінальне законодавство вказує: «Екоцид, тобто забруднення атмосфери, ґрунту, водних ресурсів, масове знищення фауни чи флори або будь-які інші дії, які могли призвести до екологічної катастрофи, караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до двадцяти років. Те саме діяння, вчинене під час збройних конфліктів, карається позбавленням волі на строк від чотирнадцяти до двадцяти років або довічним позбавленням волі».

Законодавство Молдови теж передбачає кримінальну відповідальність за вчинення екоциду. Стаття 136 кримінального закону Молдови визначає, що умисне масове знищення рослинного і тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також вчинення інших дій, які можуть спричинити або спричинили екологічне лихо, караються позбавленням волі на строк від 10 до 15 років.

Бачимо, що навіть у тих державах, де закріплено екоцид як кримінальне правопорушення, його визначення не є конкретним і досить схоже на українське.

Виходом із такої неоднозначної ситуації могло б слугувати визначення екоциду як злочину на міжнародному рівні.

Втім, із закріпленням складу міжнародного правопорушення «Екоцид» теж виникає ряд складнощів. З метою їх подальшого усунення у 2021 році було організовано Незалежну експертну групу для юридичного визначення екоциду (надалі – Група).

Група сподівається, що запропоноване нею визначення може стати основою для розгляду поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Статут стосується злочинів, які вважаються такими, що становлять міжнародний інтерес і значення, і настав час розширити захист від серйозної шкоди довкіллю, яка вже визнана проблемою, що викликає міжнародне занепокоєння.

Включення екоциду до Римського статуту додало б новий злочин до міжнародного кримінального права. Це буде вперше з 1945 року. Науковці підняли дискусію про включення злочину екоциду до Римського статуту, оскільки серйозна шкода, яка завдається довкіллю під час збройних конфліктів, ще в певній мірі охоплюється положеннями Римського статуту. Втім серйозна шкода довкіллю, що завдається в мирний час, випадає з-під юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

За результатами роботи Групи було сформовано таку пропозицію:

«Доповнити Римський статут статтею 8 такого змісту:

1. Для цілей цього Статуту, екоцид означає протиправні та безвідповідальні дії, вчинені зі знанням того, що є значна ймовірність серйозної і/або широкої, або довгострокової шкоди довкіллю, спричинених цими діями.
2. Для цілей п.1:

a. "Безвідповідальні" означають необачне нехтування шкодою, яка буде очевидно переважати очікувані соціальні та економічні переваги.
b. "Серйозна" означає шкоду, яка полягає в дуже серйозних негативних змінах, перериванню чи пошкодженню будь-якого елемента довкілля, включаючи важкі впливи на життя людей чи природні, культурні або економічні ресурси;

c. "Широка" означає шкода, що поширюється за межі обмеженої географічної території, переходить через державні кордони, або від якої потерпають цілі екосистеми чи види, чи велика кількість людей;
d. "Довготривала" означає шкоду, яка є незворотньою або яка не може бути виправлена через природній процес відновлення протягом розумного строку;

e. "Довкілля" означає землю, біосферу, кріосферу, літосферу, гідросферу та атмосферу, а також космос.»

У даному злочині створено два пороги: по-перше, має бути значна ймовірність, що поведінка спричинить серйозну, і/або широку, або довгострокову шкоду довкіллю. А другий поріг діяльності полягає у доведенні того, що дії були або протиправні, або безвідповідальні. Цей додатковий поріг випливає із принципів екологічного права, які говорять про баланс соціальних, економічних переваг із шкодою довкіллю, через концепцію сталого розвитку.

Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених Статутом, згідно зі ст. 30 Римського статуту, полягає в тому, що по відношенню до наслідків, особа мала намір, в якому ця особа хотіла спричинити такий результат або усвідомлювала, що такий наслідок настане під час звичного перебігу подій. Для екоциду вважлива наявність непрямого умислу, що мав би передбачати від злочинця усвідомлення значної ймовірності серйозної і/або широкої, або довготривалої шкоди. Група вказує, що винуватість у злочині екоциду пов'язана зі створенням небезпечної ситуації, а не з конкретним результатом. Вважається, що має бути криміналізовано саме вчинення дій із усвідомленням значної ймовірності того, що вони спричинять серйозну та широкомасштабну чи довготривалу шкоду. Злочин екоциду, таким чином, формулюється як злочин загрози, а не матеріального результату. Таке формулювання вже має місце у низці злочинів у Римському статуті, зокрема статті 8(2)(b)(iv), військового злочину у вигляді навмисного нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до широкої, тривалої і серйозної шкоди довкіллю, яка була б явно надмірною по відношенню до конкретної та прямої загальної очікуваної військової переваги. Подібна конструкція міститься в інших військових злочинах «нападу», статті 8(2)(b)(i)-(iii). Іншим прикладом є злочин геноциду. Згідно зі статтею 6 Римського статуту немає вимог щодо фактичного знищення групи людей, яка перебуває під захистом, повністю або частково. Злочин полягає у вчиненні дій, спрямованих на досягнення цієї мети.

Загроза також є ключовою для статей 35(3) і 55(1) API, які забороняють використання «методів або засобів ведення війни, які мають на меті або можуть спричинити широкомасштабну, довготривалу та серйозну шкоду природним навколишнє середовище.

Задум правників є такий, щоб екоцидом визнавалася навіть створення небезпечної ситуації, а не лише особливий результат. Тому криміналізується вчинення діянь з

усвідомленням значної ймовірності спричинення ними серйозної і/або широкої або довготривалої шкоди.

Слід зазначити, що Група рекомендує включити новий абзац до преамбули Римського статуту, щоб включити занепокоєння щодо шкоди довкіллю та його зв'язку з природними та людськими системами.

Висновки

Бачимо, що наукова спільнота вже досягла певних напрацювань на шляху до закріплення екоциду, як міжнародного злочину. Таке закріплення сприяло б вирішенню ряду існуючих проблем із міжнародним регулюванням сфери захисту довкілля. Сподіваємось, що світова спільнота розуміє дану проблематику та вказані пропозиції Групи будуть втіленими на практиці у максимально короткі строки.